

RESEARCH ARTICLE – VÝZKUMNÝ ČLÁNEK

Není Němčice bez kačen: Soubor mladolátenských bronzových figurek ze středního Podunají

There is no Němčice without ducks:
An assemblage of small Recent La Tène bronze figurines
from the Middle Danube region

Jan Kysela – Jana Čižmářová

The article presents an assemblage of Recent La Tène bronze figurines from the Middle Danube region, mostly from the central site of Němčice nad Hanou. The assemblage is analysed from the metrological, typological, and stylistic perspective and set into the context of other bronze figurines discovered earlier at the site or elsewhere in Middle La Tène Central Europe. Typologically and stylistically, the assemblage is consistent with the small-scale statuary characteristic of the cultural area around the centres of Němčice, Roseldorf, and Nowa Cerekwia. Similar finds are rarely discovered outside this zone. The entire typological category and stylistic group seems to have disappeared with the decline of these centres. We therefore argue that the small-scale bronze statuary of the Němčice type co-defines the Němčice-Roseldorf phenomenon in the same way as the more famous and certainly more important coinage and production of glass ornaments.

Němčice nad Hanou – La Tène period – bronze figurines – La Tène art – Celtic coinage

Článek prezentuje soubor mladolátenských bronzových figurek z oblasti středního Podunají, převážně pak z centrální lokality Němčice nad Hanou. Soubor je analyzován z metrologického, typologického a stylistického hlediska a je zasazen do kontextu ostatních bronzových figurek objevených na této lokalitě nebo jinde v rámci mladší doby laténské ve střední Evropě. Typologicky a stylově se soubor shoduje s drobnou plastikou charakteristickou pro kulturní oblast kolem center Němčice, Roseldorf a Nowa Cerekwia. Podobné nálezy jsou mimo tuto zónu relativně vzácné. Zdá se, že celá typologická kategorie a stylová skupina zanikla spolu s těmito centry. Soudíme proto, že drobná bronzová plastika němčického typu spoluurčuje němčicko-roseldorfský jev stejně jako známější a jistě významnější ražba mincí a výroba skleněného šperku.

Němčice nad Hanou – doba laténská – bronzové figurky – laténské umění – keltské mincovnictví

Úvod

V roce 2021 zakoupilo Moravské zemské muzeum do svých sbírek unikátní soubor drobné bronzové figurální plastiky datované (s několika málo výjimkami) do mladší doby železné a pocházející převážnou většinou z klíčové moravské lokality tohoto období – centrálního sídliště Němčice nad Hanou. Předmětem této studie je zveřejnění a vyhodnocení tohoto celku. Zároveň se chceme pokusit jeho prostřednictvím nahlédnout samu němčickou aglomeraci a její kulturní okruh. Ačkoliv se jedná o soubor vzniklý do značné míry uměle, tedy vlivem faktorů hledačsko-sběratelských, věříme, že řádnou kontextualisací může přispět k poznání mladolátenského umění i lokalit samotných.

Figurální plastika středoevropské (přesněji středodunajské) mladší doby laténské byla dosud převážně předmětem primárních publikací, tj. zveřejnění nových nálezů (např. Čižmář 2012; Kysela 2017; Goláňová – Kysela 2019), popřípadě studií věnovaných klasifikaci materiálu samotného (Kysela et al. 2021). Krok následující, tj. pokus o interpretaci tohoto jevu, je komplikován neznalostí konkrétních nálezových kontextů (téměř veškeré nálezy pocházejí z povrchových sběrů), nejasnostmi stran jejich funkce, ale i jistou zdráhavostí středoevropské archeologie k práci s uměleckými předměty a tudíž absencí příslušné metodologie. Poslední nedostatek se snažíme překonat klasifikací figurek do dvou základních skupin metodou stylové analýzy běžnou v klasické archeologii i v bádání o laténskému umění (detailní studii k definici dvou stylových skupin v rámci mladolátenské plastiky viz Kysela v tisku). S výjimkou tohoto nezbytného ústupku na úrovni klasifikační není důvodu s figurkami zacházet jinak než s každým jiným typem archeologického materiálu. Soubor středolátenské figurální plastiky z celé středodunajské oblasti (v našem pojetí oblast zahrnující Čechy, rakouské Podunají, Moravu a jihozápadní Slovensko) v současné době čítá bezmála 200 kusů, a je tak zcela způsobilý k vypracování základní statistiky a vyhodnocení z hlediska parametrů metrických či na základě geografického rozšíření.

Klademe si přitom za cíl ne snad pochopit funkci těchto předmětů – to se za dosavadního stavu poznání zdá být až příliš ambiciózní – ale především je podchytit coby archeologický jev a zasadit je do kulturního a geografického rámce mladolátenského středního Podunají.

Soubor

S nabídkou odprodeje souboru bronzových předmětů doby laténské, z větší části drobné zoomorfní plastiky, se na Moravské zemské muzeum roku 2019 obrátil pan Filip Novák z Hluku. Soubor měl získat v rámci svých sběratelských aktivit výměnou či koupí od jiných sběratelů či koupí na aukcích a burzách. Další podrobnosti k dějinám sbírky nám nejsou známy, jak však ukážeme níže, odpovídá složení souboru relativně dobře dosud známému a předpokládanému archeologickému obrazu, odchylky od něj je pak možno vysvětlit specifickými nálezovými okolnostmi. Třebaže prodejce získal jednotlivé nálezy z různých zdrojů, lze podle jeho vyjádření jejich lokalizaci považovat za věrohodnou. Nákup byl realizován roku 2021 a soubor byl zapsán do sbírky Archeologického ústavu Moravského zemského muzea pod přírůstkovým číslem Pa 28/2021, jednotlivým předmětům byla přidělena inventární čísla 170.817–170.868 (Tab. 1; Online příloha 1).

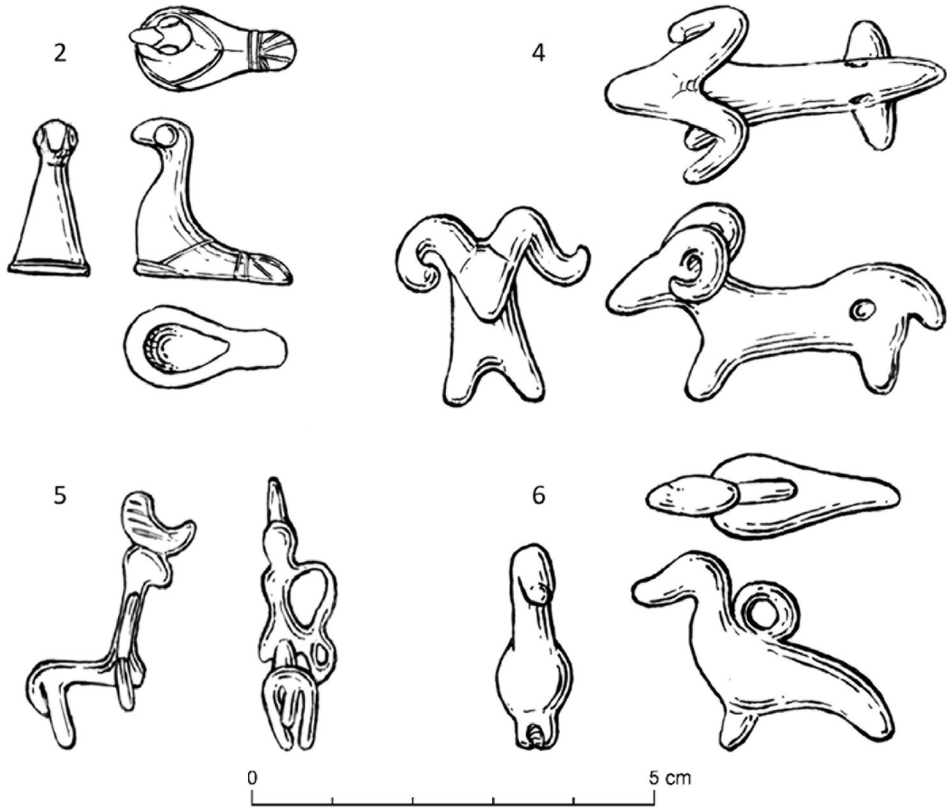
Soubor sestává z 52 bronzových předmětů doby laténské. Tvoří jej spousta spojené konstrukce, závěsek v podobě boty, dvě pasové zápony, pět kroužků s nálitky, tři stylizované lidské či zvířecí hlavičky, devět plastik v podobě zvířat a 41 plastik v podobě ptáků (Obr. 1–3). Předměty pocházejí z různých lokalit; vyjma jednoho naleziště jde ve všech případech o lokality jižní a střední Moravy, z 90 % (45 ks z 52) pak o lokalitu Němčice nad Hanou (toto označení je pouze zavedenou konvencí, ve skutečnosti se lokalita rozkládá na katastrálním území obcí Němčice nad Hanou, Víceměřice a Poličky). Třebaže soubor tvoří širší spektrum nálezů, v následujícím rozboru se zaměříme na jeho dominantní složku – figurální plastiku. Ostatních předmětů se dotkeme pouze okrajově.

Jde především o pět kusů kroužků s nálitky (č. 3, 7–10), pocházející vyjma jednoho (Břeclav) z němčického naleziště (Čižmářová – Čižmářová 2023, tab. 42: 17–20), kde tvo-

Čís.	Popis	fp	Rozm.	Inv.č.
Boršice u Blatnice – „Lipinka“, okr. Uh. Hradiště				
1	Spona středolT konstrukce		84×19,5×19	170.817
Břeclav – „Nivečky“, okr. Břeclav				
2	O figurka	pp	20×19×10	170.818
3	Kroužek s nálitky		Ø 29	170.819
Horákov – „Macocha“, okr. Brno-venkov				
4	Z figurka – beran	zk	43×23×22	170.820
Lukov – „Ostroh“, okr. Znojmo				
5	A figurka jezdec na koni		25×30×11	170.821
Provodov – „Rýsov“, okr. Zlín				
6	O figurka	zk	35×24×9,8	170.822
Němčice nad Hanou, okr. Prostějov				
7	Kroužek s nálitky		Ø 20	170.823
8	Kroužek s nálitky		Ø 25,5	170.824
9	Kroužek s nálitky		Ø 20	170.825
10	Kroužek s nálitky		Ø 20,5	170.826
11	Závěsek – bota		19,5×18×36	170.827
12	A maska	pp	17×12,5×8	170.828
13	Z maska	pp	18×12,5×7,5	170.829
14	Z maska	pp	16,5×10,5×7	170.830
15	Z figurka – kanec		28,5×17,5×6,5	170.831
16	Z figurka – pes?	pp	24×11,5×9,5	170.832
17	Z figurka – pes?	pp	30×12,5×18,5	170.833
18	Z figurka – kůň? Beran?		32×12×17	170.834
19	Z maska	pp	20,5×10×16,5	170.835
20	Z hlavička – liška	pp	9×11	170.836
21	O volná figurka		34,5×27,5	170.837
22	O figurka	pp	22×11,5×9	170.838
23	O figurka	pp	25,5×11×13	170.839
24	O volná figurka		18×8,5×9,5	170.840
Roseldorf – „Sandberg“, Bez. Hollabrunn, Niederösterreich				
25	O figurka	pp	19×8,5×14,5	170.841
26	O figurka	pp	13×8×10,5	170.842
27	O figurka	pp	15×7,5×11	170.843
28	O figurka	pp	12×9,5×14	170.844
29	O figurka	pp	21×9×10,5	170.845
30	O figurka	pp	16×6,5×11	170.846
31	O figurka	pp	12,5×8,5×11	170.847
32	O figurka	pp	19,5×9×13,5	170.848
33	O figurka	pp	10,5×7,5×8,5	170.849
34	O figurka	pp	16×8×7	170.850
35	O figurka	pp	13 ×7×9,5	170.851
36	O figurka	pp	15×6,6×9,6	170.852
37	O figurka	pp	12×7×10,5	170.853
38	O figurka	pp	12×6×8	170.854
39	O figurka	pp	14×6,5×11,5	170.855
40	O figurka	pp	16,5×6,5×11	170.856
41	O figurka	pp	13×8×9	170.857
42	O figurka	pp	15,5×6×8	170.858
43	O figurka	pp	13,5×6×9,5	170.859
44	O figurka	pp	15×8×8	170.860
45	O figurka	pp	10,5×6×10	170.861
46	O figurka	pp	16×6×9	170.862
47	O figurka	pp	14×5,5×9	170.863
48	O figurka	pp	12×6×7	170.864
49	O figurka	pp	13,5×6×9	170.865
50	Z zápona		41	170.866
51	Z zápona		53	170.867
52	O figurka	pp	14,5×11,5×7,5	170.868

Tab. 1. Přehled souboru získaného do MZM v roce 2021. Zkratky v popisu: O – ornitomorfní; Z – zoomorfní; A – antropomorfní. Funkční prvky (fp): pp – plochá podstava; zk – závěsný kroužek. Rozměry v mm zaokrouhleny na 0,5 mm.

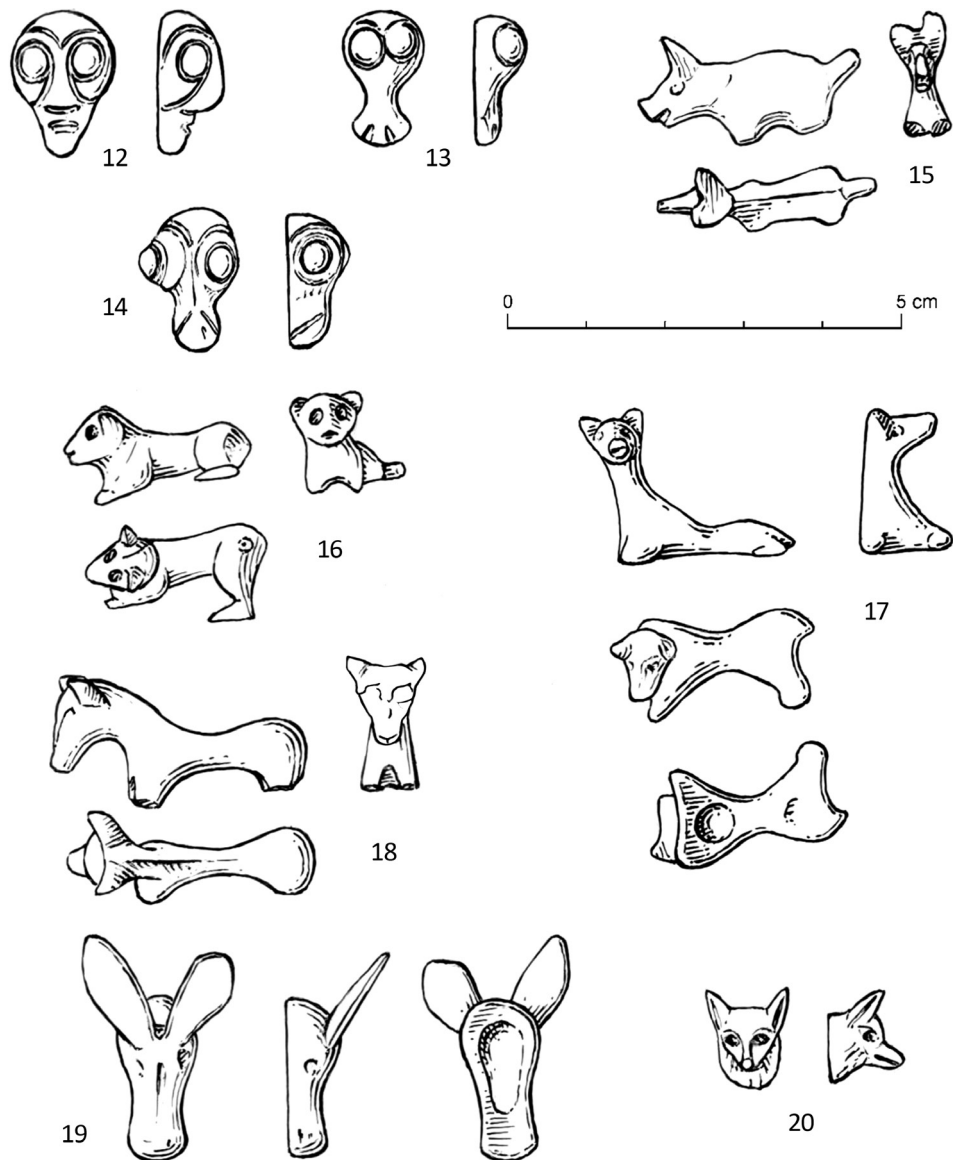
ří součást relativně početného (16 ks) souboru těchto předmětů (Čižmářová – Čižmářová 2023, tab. 42: 14–21, tab. 43: 1–8). Třebaže jsou tyto kroužky známy z rozsáhlého území rozšíření latéské kultury, je jejich běžný výskyt vázán na oblast střední a jihovýchodní Evropy, kam je také kladen jejich původ. Podrobnou typologii kroužků s nálitky vytvořili v souvislosti se zpracováním početné kolekce z oppida Staré Hradištko *Dębiec* a *Karwowski* (2014; 2016). Tyto nálezy jsou zastoupeny i na jiných českých oppidech, především na Stradonicích (Příč 1903, 62, tab. XI), v depotu z Ptení (Čižmář 2002, 205–206; Hlava 2015, 271) a na dalších, převážně pozdnělatéských lokalitách (*Dębiec* – *Karwowski* 2016, fig. 1). Soubor z Němčic nejenže svými šestnácti kusy patří v rámci střední Evropy k nejpočetnějším (*Dębiec* – *Karwowski* 2014, fig. 4), ale především potvrzuje datování počátku rozmachu kroužků s nálitky již do předoppidálního horizontu.

Obr. 1. Břeclav (2), Horákov (4), Lukov (5), Provodov (6). Bronzové figurky ze souboru získaného Moravským zemským muzeem v roce 2021. Číslování odpovídá pořadovým číslům katalogu (kresba A. Krechlerová).

Drobný závěsek s kruhovým očkem, k němuž jsou po stranách připojeny subtilní výběžky zakončené drobnými, silně stylizovanými zvířecími hlavičkami (č. 11; Čižmářová – Čižmářová 2023, tab. 43: 23), je na Němčicích doložen dalším téměř identickým artefaktem (Čižmářová – Čižmářová 2023, tab. 43: 24). Podobně jako u mnohem četnějších závěsků v podobě boty bez těchto postranních výběžků je u nich pravděpodobný jihovýchodní původ; v oblasti severně Alp jsou datovány do střední a pozdní doby laténské (souhrnně Čižmář 2012, s literaturou).

Dvě koncové zoomorfní zápony řetězových opasek (č. 50, 51; Čižmářová – Čižmářová 2023, tab. 12: 15, 11) se obě vyznačují masivním příčným vývalkem s bočními žebírky umístěnými mezi přípojnou destičkou a vlastní hák. To je rys typický pro oblast Moravy, Dolního Rakouska a jihozápadního Slovenska s přesahem do (východních) Čech i Karpatké kotliny ve fázi LT C2 (Mangel – Jošková 2019). Opaskové komponenty s tímto prvkem jsou masivně zastoupeny právě na Němčicích (Čižmářová – Čižmářová 2023) a v nedávné klasifikaci M. Dizdara jsou přímo označeny jako typ Němčice-Velemszentvid (Dizdar 2020, 260–275). Zápona č. 50 s plochou destičkou opatřenou dvěma otvory pro drobné řetízky je typickým zástupcem opasek Dizdarovy skupiny Němčice-Velemszentvid (Dizdar 2020, 263–265, typ GK-R-A2; Bedáň 2021, 204, typ Z-9i2). Méně typická je

Obr. 2. Němčice nad Hanou. Bronzové figurky ze souboru získaného Moravským zemským muzeem v roce 2021. Číslování odpovídá pořadovým číslům katalogu (kresba A. Krechlerová).

zápona č. 51 s jediným masivním příčným očkem ve tvaru kostky s emailovou vložkou. Tímto prvkem může připomenout Dizdarovu variantu Holiare (*Dizdar 2020*, 188–192) či skupinu Manching (*Dizdar 2020*, 197–212), principem výstavby je ale totožná se záponami běžně nacházenými i na Moravě a v Čechách (*Bedáň 2021*, 203, typ 9i1). Spona středolátněské konstrukce se dvěma velkými kuličkami na lučce a nožce (č. 1) je běžným typem v široké oblasti od Německa po Karpatskou kotlinu.

Obr. 3. Němčiče nad Hanou (21–49), Roseldorf-Sandberg (52). Bronzové figurky ze souboru získaného Moravským zemským muzeem v roce 2021. Číslování odpovídá pořadovým číslům katalogu (kresba A. Krechlerová).

Analýza

Základní statistiky

Krom Němčic jsou v souboru všechny ostatní lokality zastoupeny jediným nálezem. Z Lukova (č. 5) pochází figurka jezdce na koni (její přední část je odlomena, a výsledek tak na první pohled působí jako zobrazení kentaura, nestejně délky nohou a pahýlek před jezdce ale navedou na správné určení). Extrémně zjednodušené tyčinkovité ztvárnění a přísné uspořádání podle dvou plochých pohledových rovin (lidská postava z čelního pohledu, koňské tělo i jezdcova zobákovitá hlava a chochol z pohledu bočního) tuto figurku jednoznačně odlišují od zbytku souboru.

Nálezy z Horákova (č. 4) a Provodova (č. 6) si jsou navzájem dosti blízké (a figurkám němčickým naopak vzdálené) jednak stylem, jednak tím, že jsou oba opatřeny očkem/otvorem pro zavěšení. Zatímco u figurky ptáka z Provodova je očko na tělo zvířete přidáno, jak je u pozdně laténských figurek poměrně běžné, u beránka z Horákova je mnohem méně obvykle otvor proveden přímo v hmotě postavičky. Naopak figurky z Roseldorfu (č. 52) a Břeclavi (č. 2) zjevně zapadají do rámce souboru postaviček z Němčic. V obou případech jde o ornitomorfní zobrazení s plochou podstavou a také jejich ztvárnění je velmi blízké stylu, který je tolik typický pro němčické ptactvo.

Zbývajících 38 figurek pochází z Němčic nad Hanou. S výjimkou jedné spíše antropomorfní masky jde výhradně o zobrazení zoo- a ornitomorfní. Vyobrazení ptáků je v souboru dvacet devět. Téměř ve všech případech jsou zobrazeny podle totožného – a z Němčic již dobře známého – schématu: s plochou podstavou, relativně drobným tvarově zjednodušeným tělem a nepoměrně větší a pečlivěji propracovanou hlavičkou. Z tohoto schématu se vymykají pouze dvě figurky zobrazující opeřence plně plasticky, tj. bez ploché podstavy. V prvním případě (č. 24) je pták vyobrazen stojící se složenými křídly, na spodní straně jsou viditelné pahýlky po odlomených nožkách; v případě druhém (č. 21) je pták zobrazen v letu s roztaženými křídly, nožky zcela chybí a nevelká hladká ploška provedená na ptákově břiše je na průřezu zaoblená, figurka tak na rozdíl od ostatních nemohla být umístěna stabilně na podklad.

Zoomorfní figurky zobrazující jiná zvířata jsou mnohem méně četné. Dvě představují psy (?) sedící s tlapami složenými po levé straně těla (č. 16, 17). Jde opět o figurky s plochou podstavou, stejně jako v případě tří masek, svým formátem totožných s již zmíněnou maskou antropomorfní, zobrazují ale zjevně zvířata. Nejnápadnější to je v případě masky s výraznými ušima (č. 19), i u masek bez uší ale hlavně poloha nozder ukazuje na zvířata spíše než na lidi (č. 13, 14). Maskám je blízká i velmi drobná hlavička lišky (?), i ona má plochou podstavu (č. 20). Její velmi naturalistický styl ale budil od počátku pochyby o její souvislosti s ostatními figurkami. Analýza slitiny pak ukázala, že jde o recentní výrobek,¹ z dalšího rozboru tak bude vyloučena. Poslední dvě z němčických zoomorfních

¹ Jedná se o slitinu mědi legovanou zinkem (7,9 %) a niklem (5,6 %) s příměsí olova (2,3 %) a cínu (0,9 %). Výsledky byly získány povrchovou analýzou prvkového složení pomocí ručního XRF spektrometru Niton XI3t 980. Identifikovaný materiál v podobě niklové mosazi (neboli pakfong, alpaka, nickel silver, Neusilber) je možné ve středoevropském prostředí ztotožnit až s obdobím 18. a 19. století a nepochybně vylučuje dataci do mladší doby železné. Měření a vyhodnocení provedl M. Kmošek (ARUB).

figurek byly pravděpodobně původně volné postavy (obě mají odlomené nohy) zobrazující patrně jednoho koně či berana (č. 18) a jednoho kance (č. 15).

Identifikace přesnější (do konkrétních rodů či druhů), po které by volala zejména nejpočetnější skupina ornitomorfních figurek, nepovažujeme za možnou (jak o tom svědčí i opatrnost, s níž se k otázce vyjádřil dotázaný zoolog²) ani příliš smysluplnou (jak vyložíme níže). V řadě případů (č. 23, 32, 38, 44, 45, 47, 49 a 52) se zdá pravděpodobné či možné, že máme co do činění s vodními ptáky (vrubozobými či volavkovitými). Ačkoliv by se nabízelo označit za „kachny“ i řadu dalších figurek (např. č. 22, 26, 28, 30, 31, 34, 35, 39, 40, 42, 43 atd.), ve skutečnosti k takové četbě vede především jejich zobrazení v sedu se zavalitým tělíčkem v jedné linii s ocáskem. Ten je ale přítom jen zobrazovací konvencí možná nějakým způsobem související s (neznámou) funkcí figurek, která si žádala jejich stabilní umístění na podložce. Ostatní morfologické prvky figurek (zejména jejich do různé míry zahrocené, kuželovité nebo zahnuté zobáky) naopak ukazují na jiné třídy či čeledě – lze ale jen velmi vágně pomýšlet na pěvce či dravce (patrně č. 21). V úvahách o druhovém určení jednotlivých figurek je nicméně podstatné neztratit ze zřetele smysl našeho konání. Jejich identifikace by dávala smysl v případě, že bychom ji byli schopni propojit s jejich funkcí a především s ideovým světem jejich tvůrců a uživatelů. Ty jsou nám přirozeně zcela nepřístupné a pokusit se postupovat naopak, tj. rekonstruovat myšlenkový svět mladší doby železné z bronzových figurek neznámé funkce, nálezového kontextu a nejednoznačné interpretace, je podnikem příliš nejistým, než aby dávalo smysl se touto cestou vydávat.

Při absenci konkrétních kontextů a nedůvěře ve smysl studia ikonografického nám figurky nabízejí k úvahám především svou metrologii a parametry typologicko-stylistické. Tato hlediska přirozeně nemá smysl posuzovat izolovaně. Nově získaný soubor je třeba zasadit do souvislosti v první řadě s figurkami, které jsou dosud z Němčic nad Hanou známy (Čizmář 2012) a dále pak do středoevropské zoomorfní plastiky obecně (Kysela v tisku).

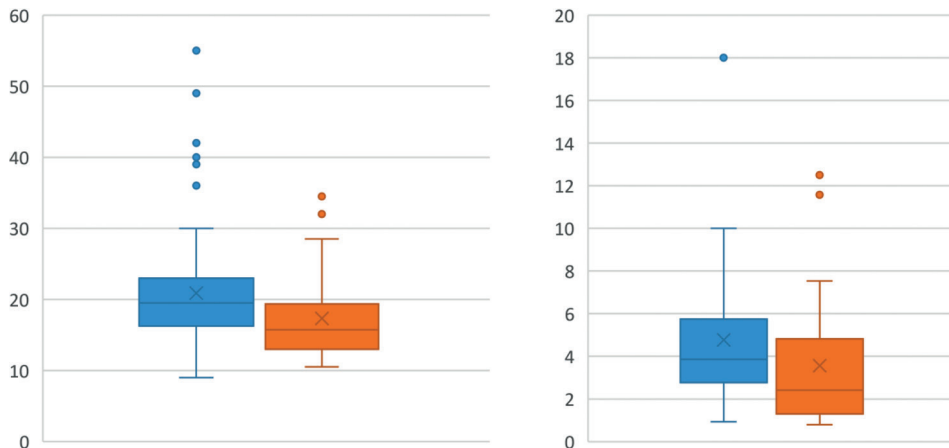
Metrické parametry

Figurky němčického původu v novém souboru dosahují délek od 10,5 do 34,5 mm a hmotností od 0,798 do 23 g. Průměrná délka a hmotnost se rovná 17,4 mm a 3,9 g, jejich mediánové hodnoty odpovídají 16 mm a 2,269 g.

U souboru němčických plastik publikovaného k roku 2012 bohužel nejsou systematicky k dispozici hmotnosti jednotlivých předmětů, pro srovnání původního a nového souboru tedy použijeme krom pro tento účel nejvhodnější hmotnosti i o něco méně reprezentativní, ale pro všechny figurky známou délku. Soubory se z tohoto hlediska evidentně mírně liší (Obr. 4). První z nich vykazoval ve všech ohledech mírně vyšší hodnoty, jelikož obsahoval větší množství velkých kusů nad 30 mm délky (vesměs antropomorfních postavíček, které v našem souboru zcela chybí; větší kusy mezi našimi figurkami reprezentuje pouze pozoruhodná figura ptáka v letu č. 21), větší průměrnou délku i hmotnost (21 mm oproti našim 17,4 mm a 4,7 g oproti 3,9 g) i výše posazeným mediánem délek

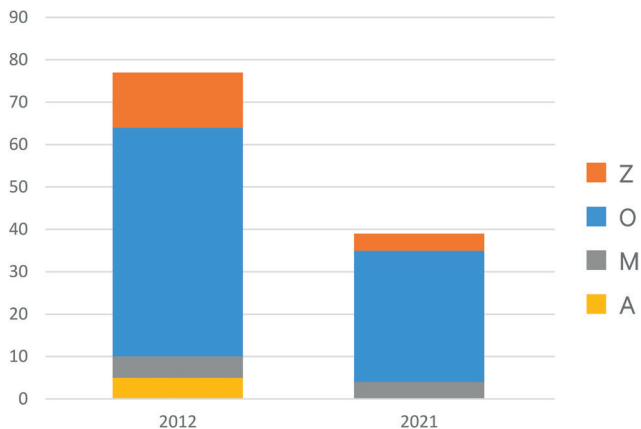
² Posouzení jednotlivých plastik z pohledu zoologa provedl M. Šebela ze Zoologického oddělení Moravského zemského muzea. Dle jeho slov je však determinace pouze orientační, přesné zařazení je prakticky nemožné.

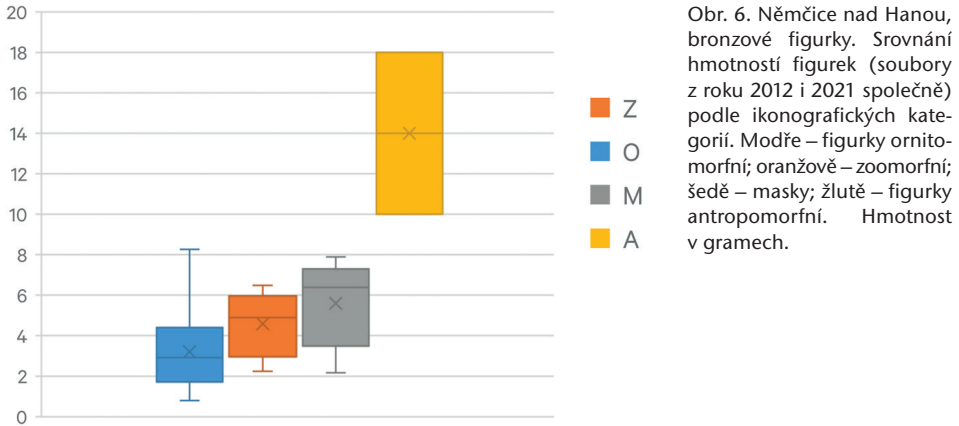
Obr. 4. Němčice nad Hanou, bronzové figurky. Velikostní srovnání figurek ze souboru publikovaného roku 2012 (modře) a souboru, který je předmětem tohoto článku (oranžově). Vlevo srovnání podle maximální délky (v milimetrech), vpravo srovnání podle hmotnosti (v gramech).

Obr. 5. Němčice nad Hanou, bronzové figurky. Zastoupení ikonografických kategorií v souboru publikovaném v roce 2012 a v souboru získaném v roce 2021. Z – zoomorfní figurky; O – ornitomorfní figurky; A – antropomorfní figurky; M – masky.

i hmotnosti (20 mm oproti 16 mm a 3,85 g oproti 2,27 g). Tyto úvahy samozřejmě platí pouze v případě, že nově získaný soubor přímo odráží nálezový obraz, a do jeho vzniku se tak nepromítly další (například sběratelské) faktory, které by mohly vést ke zmnožení souboru o kousky menší nebo naopak úbytku větších.

Příčiny tohoto rozdílu lze dát do souvislosti s průběhem odborně nekontrolovaného zkoumání Němčic: největší a nejtěžší předměty byly nalezeny v raných fázích prospekce, s jejich postupným úbytkem zůstávají pak k nalezení předměty drobné až miniaturní (přítomné přirozené již mezi prvními nálezy – např. *Čižmář 2012*, obr. 10: 13, 14, 20, obr. 11: 9, 18, 24). Tento postupný úbytek větších předmětů (magnetických signálů během prospekce) je patrný i ve srovnání figurek podle ikonografických kategorií (Obr. 5). Celkový menší počet předmětů zde není relevantní vzhledem k nesrovnatelnosti souborů z hlediska jejich původu. Podstatnější je, že zatímco poměr ornitomorfních figurek a masek zůstává v obou

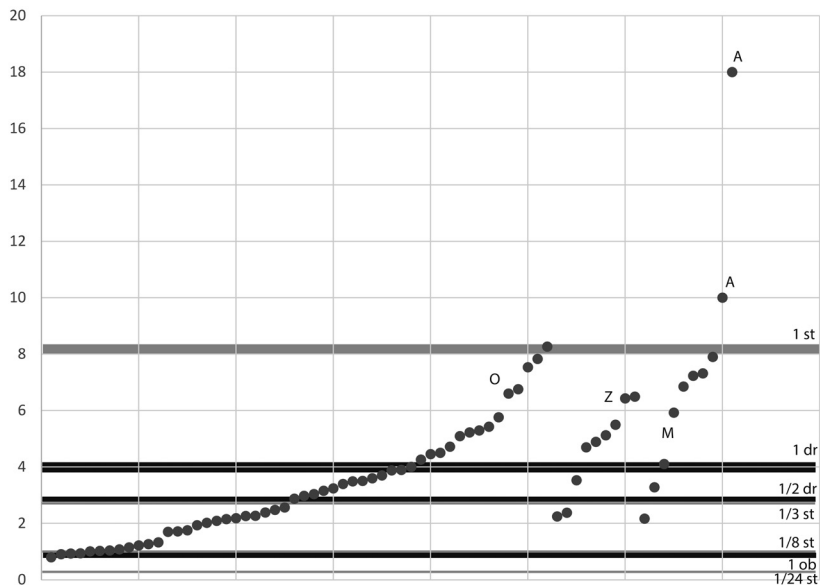

Obr. 6. Němčice nad Hanou, bronzové figurky. Srovnání hmotností figurek (soubory z roku 2012 i 2021 společně) podle ikonografických kategorií. Modře – figurky ornitomorfní; oranžově – zoomorfní; šedě – masky; žlutě – figurky antropomorfní. Hmotnost v gramech.

souborech zhruba totožný, výrazně ubylo figurek zoomorfních a zcela zmizely postavičky antropomorfní, tedy kategorie průměrně větší a hmotnější (srov. *Obr. 6*).

V této souvislosti stojí pak za pozornost, že figurky z jiných lokalit než Němčice jsou v rámci našeho souboru nadprůměrně velké. To platí pro nápadně velkého beránka z Horákovy a ptáka se závěsným očkem z Lukova. I ptačí figurka s plochou podstavou z Břeclavi (typově i stylově němčickým figurkám blízká) je ale z větších a hmotnějších. Do němčického ptactva velikostně zapadá jen drobná figurka z Roseldorfu, tedy lokality podobného typu a s podobnou nálezovou historií jako Němčice.

V souvislosti s hmotností figurek je vhodné vyslovit se ještě k hypotéze H. Jandrasitse, který ve své studii o dvou desítkách figurek (a podobném počtu bronzových bochánků s plochou podstavou) z Dolního Rakouska argumentoval, že většina z těchto artefaktů svojí hmotností odpovídá některému z nominálů středodunajského keltského mincovnictví, a figurky tak interpretoval jako mincovní závaží (*Jandrasits 2003*). Z dnešního pohledu můžeme hypotéze vytknout její značnou rozmáchlost. Jandrasits k figurkám, jejichž přesná datace mu ještě nebyla známa, nacházel hmotnostní analogie napříč keltským mincovnictvím (od statérů typu Níké po nejmladší bratislavské ražby o statérové hmotnosti pouhých 6,05 g), a mohl tak operovat statérovým standardem o štedrém rozsahu bezmála 2,5 g. Dnes víme, že figurky patří časově poměrně omezenému němčicko-roseldorfskému horizontu, v jehož rámci můžeme počítat s fluktuací statérového standardu maximálně v řádu půl gramu. Pokud vyneseme do grafu (*Obr. 7*) nám známé hmotnosti figurek (pro přehlednost rozdělených na ornitomorfní, zoomorfní, antropomorfní a masky) původem z Němčic (provenience z této lokality je zásadní, neboť právě zde lze předpokládat nejmasivnější ražbu i spotřebu mincí) a promítneme je proti hmotnostním rozsahům nominálů v Němčicích ražených (podle *Smělý 2017a*, fig. 9), vidíme jasně, že hmotnost figurek není žádným způsobem standardisována. Hmotnosti tvoří víceméně kontinuální křivku bez zjevných shluků, které by mohly naznačovat snahu o přiblížení se jakémusi (byť i mírně oscilujícímu) hmotnostnímu standardu. K protnutí s hmotnostmi jednotlivých nominálů dochází u početně nejvíce zastoupených ornitomorfních figurek, avšak je spíše ilusorní. Jejich hmotnosti tvoří kontinuální řadu, a k protnutí tak nemůže nedojít. Figurkám zoomorfním a maskám se naopak víceméně daří se mincovním hmotnostem v prostoru grafu vyhýbat, figurky antropomorfní nakonec vše pozorují z uctivé vzdálenosti.

Obr. 7. Němčice nad Hanou, hmotnosti figurek (O – ornitomorfní; Z – zoomorfní; M – masky; A – antropomorfní) vynesené proti mincovním hmotnostem jednotlivých nominálů německého mincovnictví (šedá – zlato; černá – stříbro; st – statér, dr – drachma, ob – obol). Hmotnosti jsou uvedeny v gramech.

Typologické a stylové zhodnocení

Z hlediska typologického nepřináší soubor oproti dříve publikovaným německým figurkám zásadní překvapení. Naprostou většinu tvoří figurky ptáků s plochou podstavou, jen jedna ptačí figurka z celkem 29 byla opatřena nožkami (v souboru publikovaném r. 2012 to byly 3 z 53). Mezi figurkami s plochou podstavou se objevuje již známý typ sedícího psa s packami složenými vedle těla (v našem souboru dva exempláře oproti jedinému z roku 2012) a rovněž zvířecí masky (v našem souboru tři zoomorfní a jedna antropomorfní oproti dvěma zoomorfním a třem či čtyřem antropomorfním v předchozím souboru). Absence antropomorfních postav a vzácnost volných figur zoomorfních (sem se řadí i figurka ptáka v letu) byla již výše vysvětlena jejich velikostními parametry.

Podstatnější je v klasifikaci kritérium stylistické. Studium figurální plastiky mladší doby laténské je ve svých počátcích, a výtvarné styly tohoto období tak nejsou jednoznačně definovány. Nedávno bylo navrženo rozlišení dvou velkých stylových skupin lišících se navzájem principem výstavby figury (*Kysela v tisku*). Stylová skupina zvířátek (*groupe stylistique des bestioles*) vycházející z plastického stylu (projevujícího se ještě na některých zobrazeních konkrétními elementy), konkrétně z jeho „disneyovského“ proudu, jak jej definoval *Megaw (1970)*, zahrnuje figurky skládané ze zjednodušených stereometrických tvarů. Postavy jsou v rámci tohoto stylu stavěny „zevnitř“ a mají pevnou geometrickou strukturu. Stylová skupina paňáčů (*groupe stylistique des bonhommes*) je naopak typická svojí výstavbou „zvenku“, autor tedy postupuje redukcí a transformací hmoty celku bez toho, aby předem proběhl mentální proces rozkladu obrazu na komponenty a jejich stylizace. Cílem je zobrazit příslušnou bytost se správným počtem a umístěním hlavy a údů.

Zatímco první stylová skupina je nejlépe zastoupena zvířecími a zejména ptačími figurkami z Němčic a z lokalit němčického horizontu, skupina druhá je typická pro chronologickou fázi oppidální. Nejedná se ale o skupiny následné, tím méně lze o druhé uvažovat jako o důsledku úpadku skupiny první. Obě se setkávají v němčickém souboru (a obecně v němčickém horizontu), kde platí důsledné stylisticko-ikonografické rozlišení mezi zoolo- a ornitomorfními zobrazeními téměř výhradně ve zvířátkovém stylu a zobrazeními antropomorfními ve stylu paňáčovém (odtud i jejich označení). I když stylistická skupina zvířátek postupně vymizela (nejmladším datovatelným zástupcem této skupiny je figurka psa ze Starého Hradiska: *Čižmář 2012*, fig. 14: 6) a četní jelenovití, psi, a zejména kanci oppidálního období vznikají podle výtvarných principů paňáčovských, nelze pominout, že toto stylové rozlišení a zejména jeho pozoruhodná korelace ikonografická je pro mladoláténské figurální umění typická od jeho počátku. Je třeba zdůraznit, že toto stylové rozlišení nemá nic společného s estetickým hodnocením, ačkoliv by se tak mohlo zdát z definice i z označení obou skupin. Zprvce se toto hledisko může řídit výhradně našimi vlastními estetickými standardy, zadruhé ani podle nich nelze stylovou skupinu paňáčů označit za principiálně méně kvalitní. I v jejím rámci mohou vznikat díla srovnatelná svou výtvarnou kvalitou se skupinou první, např. figurka srny nebo fragmentární ženská postavička ze Starého Hradiska (*Čižmář 2012*, obr. 14: 1; *Kysela et al. 2021*).

Stylová klasifikace figurek z nového souboru je do jisté míry ztížena jejich opakovaně zmiňovanou menší velikostí. Menší plocha jednak neumožňuje styl plně rozvinout, jednak je patrné, že menším figurkám bylo věnováno méně péče než větším. I tak je zjevné, že pojednávaný soubor se z tohoto hlediska neprotiví představě o složení němčické plastiky, vystavěné na základě dříve publikovaných postaviček. Víceméně všechny ornitomorfní figurky lze spolehlivě přiřadit do stylové skupiny zvířátek, a to i navzdory ledabylosti, s níž byly některé z nich odbyty a přes extrémní zjednodušení, ve kterém jsou mnohé z nich provedeny.

Pozornost si zaslouží tři figurky: č. 43 a velmi si navzájem blízká č. 22 a 34. U těchto dvou je stylizace provedena odlišným způsobem než u všech ostatních: namísto charakteristických hladkých zakřivených hmot je zde tělo redukováno zcela ploše, v podstatě dvourozměrně, místo stylizace anatomických prvků je tělo opatřeno spíše jakýmsi dekorativními geometrickými zářezy. Tímto přístupem se figurky vymykají oběma popsáním stylovým skupinám. Bez znalosti jejich proveniencí bychom možná měli dokonce pochyby o jejich zařazení do mladší doby laténské a pomýšleli bychom spíše o dataci do rané doby železné. Ptáček č. 43 je pak pozoruhodný tím, že tuto formu stylizace do jisté míry předznamenává. Jeho postoj je o něco tužší, než je zvykem a složená křídla jsou podána podobně nenápaditými zářezy do „V“ (srov. *Čižmář 2012*, obr. 10: 10, obr. 11: 5 a 17). Čistě formálně bychom tak sice mohli uvažovat o stylovém vývoji mezi nimi, neprováděli bychom tak ale víc než bezúčelné cvičení z planého evolucionismu. Nemáme totiž žádné doklady o tom, že figurka č. 43 vznikla před figurkami č. 22 a 34 a v rámci početného souboru se jedná o do značné míry marginální jevy bez zjevného významu pro další stylový vývoj. Je rozhodně podstatnější, že všechny figurky pocházejí z jedné lokality poměrně krátkodobého trvání, a že nám tak v mladoláténské figurální umění ukazují jistou míru stylové plurality.

V případě masek a figurek zoomorfních je situace složitější. U masky je vzhledem k danosti základní formy relativně méně možností k posouzení stylu, přesto se kloníme k tomu přiřadit všechny masky ze studovaného souboru k první stylové skupině (podotkneme, že

mezi maskami z prvního publikovaného souboru minimálně dvě antropomorfní jistě spadají spíše do stylové skupiny druhé: *Čižmář 2012*, obr. 5: 2 a 4). U figurek zoomorfních patří obě postavičky psů s plochou podstavou (č. 16, 17) do skupiny zvířátkovské, ačkoliv míra jejich stylizace nedosahuje kvalit sedícího psíka z prvního souboru (*Čižmář 2012*, obr. 12: 4). Naopak figurky koně/berana (č. 18) a kance (č. 15) spadají podle našeho názoru spíše do skupiny paňáčů, nanejvýš stojí v případě koně na hraně mezi oběma stylovými skupinami. Není v tom výjimkou: i v prvním němčickém souboru najdeme několik volných figurek čtvernožců, jejichž celková disciplinovanost sice upomíná na jejich protějšky ze stylové skupiny zvířátek, není na nich ale zjevná typická aditivní konstrukce (*Čižmář 2012*, fig. 12: 3, 6, 7 vs. očividně zvířátkovské *Čižmář 2012*, fig. 12: 1, 9; psovité šelmy zejména *Pieta 2008*, obr. 137: 8; *Čižmář 2012*, obr. 14: 6). Velmi zajímavá je z hlediska stylově-ikonografického figurka kance (č. 15). V jejím případě není pochyb o zařazení do skupiny druhé – zvíře je ztvárněno zcela naturalisticky, pravda s přehánáním například charakteristické stranové zploštělosti kančího těla, ale bez jakéhokoliv náznaku stereometrické stylizace. Stojí za pozornost, že tato volná postavička je právě zobrazením kance. Zatímco ve stylové skupině zvířátek jsou zobrazení kance ojedinělá (reliéfní obraz s plochou podstavou z Roseldorfu: *Jandrasits 2003*, 84, Nr. 37; fragment neznámého předmětu pravděpodobně utvářený do podoby kančí hlavy z Michnovky ve východních Čechách: *Kysela 2017*, 168, fig. 5 dole), ve stylové skupině paňáčů budou volné figury kanců obzvláště četné a představují v jejím rámci asi nejsoudržnější zoomorfní skupinu (*Gerlach 1990*; *Kysela 2017*). Němčický kaneček tedy do jisté míry otevírá tuto výtvarnou tradici.

Figurky neněmčické proveniencí nepředstavují z hlediska stylového určení zásadní problém. Jak již bylo řečeno výše, jsou ptáci z Břeclavi (č. 2) a Roseldorfu (č. 52) stylově zcela koherentní s němčickou skupinou. V břeclavském případě je stylizace méně silná, v roseldorfském extrémní, její podstata je ale v obou případech stejná. Naopak beránek z Horákova a pták z Provodova jsou svým výtvarným podáním dokonalými zástupci stylové skupiny paňáčů. Tomu odpovídá i jejich ikonografie (srov. četné figurky kopytníků oppidálního horizontu: *Waldhauser 2001*, 466, obr. na str. 468; *Pieta 2008*, *passim*; *Čižmář 2012*, obr. 14) a ostatně i skutečnost, že jsou opatřeny závěsným očkem. Velmi schematickou figurku jezdce z Lukova (č. 5) je na základě výtvarného stylu možné přiřadit obdobím starším než mladší doba železná a navrhuje pro ni dataci do rané doby železné, což by ostatně nebylo v rozporu s náleзовým prostředím na lokalitě (viz např. *Nejedlá 2014*).

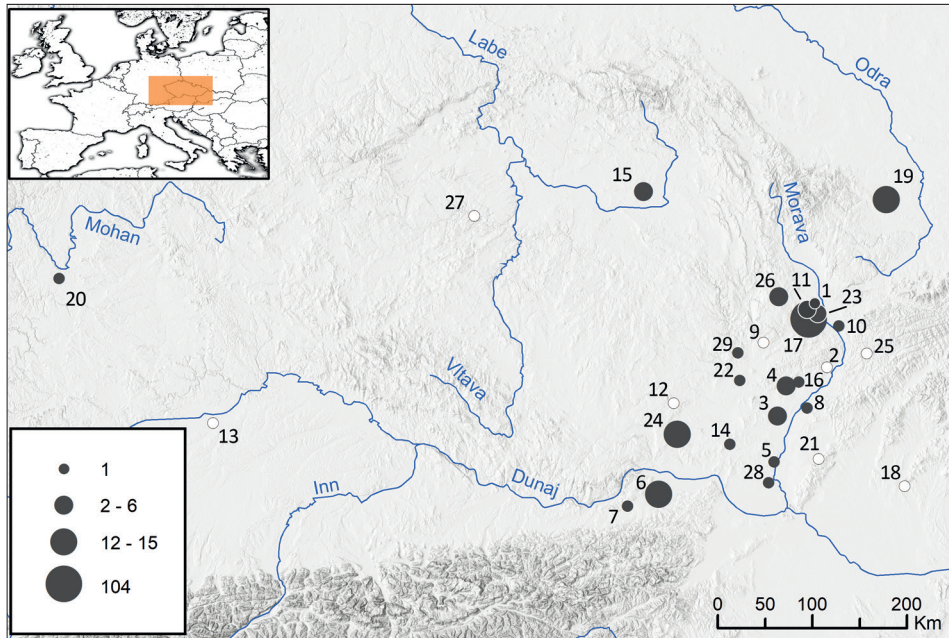
Diskuse

Středoevropský kontext němčických zvířátek

Studovaný soubor sám o sobě nedává možnost vyslovit se k mladolátenské plastice jako celku, jelikož v něm chybí antropomorfní plastika a pozdně laténské období je zastoupeno jen okrajově. Zato díky němu lze zauvažovat o figurální plastice Němčic a němčického chronologického horizontu i kulturního okruhu (*Obr. 8*).

Němčice přirozeně není možno pojímat izolovaně, ale je nutno vzít v potaz v prvé řadě jejich bezprostřední okolí zahrnující prstenec malých a středních lokalit v jejich zázemí (podrobněji diskutovány v *Čižmář – Danielisová 2021*), v řadě druhé pak široký kulturní, ekonomický a možná i politický okruh, v rámci kterého Němčice nad Hanou hrály bezpochyby roli regionálního centra, stejně jako jejich dvě sesterské lokality Roseldorf a Nowa

Obr. 8. Rozšíření ornitomorfních a zoomorfních figurek němčického stylu ve střední Evropě (šedé tečky) a další lokality zmíněné v textu (bílé tečky) (mapa J. Kysela, mapový podklad Esri).

1 – Biskupice; 2 – Boršice u Blatnice; 3 – Břeclav; 4 – Čejč; 5 – Dürnkrot-Waidendorf; 6 – Etzersdorf; 7 – Großsierning; 8 – Holíč; 9 – Horákov; 10 – Hulín; 11 – Klenovice na Hané; 12 – Lukov; 13 – Manching; 14 – Michelstetten; 15 – Michnovka; 16 – Místřín; 17 – Němčice nad Hanou; 18 – Nitra; 19 – Nowa Cerekwia; 20 – Ochsenfurt-Hopferstadt; 21 – Plavecké Podhradie-Pohanská; 22 – Pohořelice; 23 – Polkovice; 24 – Roseldorf; 25 – Provodov; 26 – Staré Hradisko; 27 – Stradonice; 28 – Stripfing; 29 – Střelice.

Cerekwia (např. *Militký 2015; Smělý 2017a*). Z obou hledisek máme doklady o tom, že je němčický soubor se 104 zoomorfními a ornitomorfními plastikami sice početně mimořádný, ale svým složením pro tuto oblast i zcela typický. Figurky ptáků a zvířat němčického stylu pocházejí ze všech významnějších němčických satelitů (Klenovice na Hané, Polkovice, Biskupice, o něco vzdálenější Hulín). Další významnou koncentraci lze sledovat na jižní Moravě (Břeclav, Čejč, Místřín, Pohořelice: *Čižmář 2012*, obr. 13: 1–15; ale i č. 2 v našem souboru), v oblasti, kde navíc v posledních letech nápadně přibýlo i antropomorfní plastiky (*Goláňová – Kysela 2019; Goláňová et al. 2021*) a v níž bylo postulováno další možné mocenské centrum paralelní k Němčicím (*Smělý 2017b*). Směrem na východ lze němčickému zvířátkovému stylu jednoznačně přiřadit figurku sedícího telátka s na stranu složenými nohama z Holíče (okr. Skalica, Trnavský kraj).³ Oblast Záhorie, z níž nález pochází, souvisí přitom nejen geograficky ale ve stupni LT C i numismaticky a obecně kulturně s němčicko-rosledorfskou zónou spíše než s regionem na jih a východ od Bílých Karpat (*Čambal 2019*, 115–118, 120–121; *Čambal – Bazovský 2022*).

³ Rádi bychom poděkovali dr. Radoslavu Čambalovi (Slovenské národní muzeum) za povolení zmínit tento dosud nepublikovaný nález.

Z obecně málo publikovaného Roseldorfu je známa desítky figurek (*Jandrasits 2003*, Nr. 17–21, 30, 32, 34, 37, 38), které ale typologicky i stylově zcela odpovídají svým němečickým protějškům, stejně jako další figurky z Dolního Rakouska: 14 z Etzesdorfu (*Jandrasits 2003*, Nr. 22–26, 28–29, 31, 36; *Uhlmayer 2014*, Nr. 6–7, 12, 54, 61),⁴ jedna ze Stripfingu (*Uhlmayer 2014*, Nr. 47) a jedna z Michelstettenu (*Trebsche 2010*, 80, Abb. 24, Taf. 77).

Z Nowé Cerekwie (*Rudnicki 2014*, fig. 7: 13–17, 8:1–10) bylo publikováno deset ornitomorfních figurek s plochou podstavou, dvě masky (jedna zoomorfni patrně zobrazující tura a jedna pravděpodobně zoomorfni zcela neurčitá) a tři volné zoomorfni figurky zobrazující patrně ježka, zajíce a koně či berana. Všechny figurky lze zařadit do stylové skupiny zvířátek s jedinou výjimkou posledního zmíněného koně či berana.

Celkově je ze střední Evropy v současné době známe 174 ornito- a zoomorfních figurek němečického stylu. Srovnání těchto centrálních lokalit přináší některá překvapivá zjištění. Všem těmto lokalitám je krom stylového rámce společná i variabilita figurek z hlediska velikostí, konstatovaná již pro Němčice nad Hanou. Velikost figurek z Nowe Cerekwie (*Rudnicki 2014*) se pohybuje mezi 12 a 39 mm, většina se soustředí mezi 15 a 20 mm. Velikost figurek z Roseldorfu (*Jandrasits 2003*) pokrývá rozptyl 15–31 mm (většinou 17–21 mm) při hmotnosti 2,84–8,28 g. I ve způsobu zobrazení ale sledujeme mezi oblastmi vzájemnost, která jde nad rámec prostého sdílení jednoho stylu. Všechny figurky jsou sice originální a žádné dvě nejsou identické, přesto lze i mezi různými lokalitami pozorovat opakovaně využití totožných výtvarných schémat a prostředků vedoucích někdy k mimořádně si podobným zobrazením.

Velmi blízké jsou si například postavičky čtvernožců (koně? beranů?) z nového souboru němečického (č. 18) a z Nowe Cerekwie (*Rudnicki 2014*, fig. 8:6; srov. krom celkového postoje zejména širokou trojúhelníkovitou hlavu).

Mezi Němčicemi a dolnorakouskou oblastí se opakovaně objevuje schéma vodního ptáka, jehož krk (a hlava) jsou tvořeny esovitým prvkem s jasnou filiací z plastického stylu (č. 32, 38, 43, srov. Roseldorf: *Jandrasits 2003*, Nr. 34). Již v mírně transformované formě se stejné schéma objevuje na esovité podané hlavičce figurky z Němčic (*Čižmář 2012*, fig. 10: 11 a 15), naopak esovitý prvek transformovaný do reliéfní linie na krku a hrudi ptáka – jistě již ne vodního – nacházíme na našem č. 28, ale i na figurce z Nowe Cerekwie (*Rudnicki 2014*, fig. 7: 14).

Ve všech centrech je doloženo užití paralelního žebrovaní aplikovaného na specifické části zvířat: křídla (Němčice: *Čižmář 2012*, obr. 10: 2 a 3, 11: 21; Nowa Cerekwia: *Rudnicki 2014*, fig. 8: 1), týl (Němčice: *Čižmář 2012*, obr. 11: 3; Roseldorf: *Jandrasits 2003*, Nr. 30 – tyto dvě figurky jsou téměř identické), a jiné části těl (Němčice: *Čižmář 2012*, obr. 12: 5; Nowa Cerekwia: *Rudnicki 2014*, fig. 8: 8). V tomto případě můžeme odkázat i na užití tohoto prostředku na výrazně ambicióznějších dílech jako jsou slavné ornitomorfni zákolníky z Manchingu (*van Endert 1991*, Taf. 11: 239, 240).

Extrémně „robotická“ stylisace kačenky z Ochsenfurtu (viz dále), na níž jsou hlavička ptáka a jeho vypoulené oči podány jako tři paralelní ostré, jakoby soustružené disky, nachází velmi blízkou paralelu v drobné figurce z Němčic (č. 47), na níž oči berou spíše

⁴ Figurky byly původně publikovány (*Jandrasits 2003*) bez konkrétních údajů o jejich původu. Za údaje o provenienci z konkrétních lokalit děkuji H. Jandrasitsovi.

formu jakýchsi konických čepů, a v podobně extrémně ostrohranné postavičce z Roseldorfu (č. 52). Pták s výrazným hřebínkem a mírně nad povrch odsazeným ocáskem zcela evidentně vybočuje ze zobrazovacího standardu, přesto totožné schéma nalezneme (ve dvou dosti odlišných úrovních provedení) v Němčicích (Čižmář 2012, obr. 11: 2) a v dolnorakouském Großsierningu (Jandrasits 2003, Nr. 27). Typ „kachny“ s plokým konkávně prohnutým zobákem je přítomen na všech třech klíčových lokalitách, na dvou figurkách právě (a výhradně) této varianty se ale nachází detail z dalších desítek postaviček neznámý – záda podaná nikoliv zaobleně nebo hranou, ale ploškou (Němčice nad Hanou Čižmář 2012, obr. 10: 23; Roseldorf: Jandrasits 2003, Nr. 26).

Představili jsme jen nejevidentnější příklady. Přesto se zdá, že tato zdánlivě bezprostřední zvířátka nejsou ve skutečnosti dílem spontánní tvorby v rámci relativně volných stylových mantinelů, jak by se na první pohled zdálo, ale že jejich tvorba byla vedena určitými pravidly a možná sledovala jistá předem daná schémata. Ačkoliv jsou podobnosti mezi různými lokalitami v rámci koridoru Jantarové stezky překvapivě detailní, nezdá se pravděpodobné uvažovat o jediném výrobním centru a exportu z něj; mnohem pravděpodobnější je myšlenka vzájemně sdílených výtvarných schémat.

Mímo oblast koridoru Jantarové stezky se výskyt figurek odpovídajících němčickému nálezovému spektru prudce snižuje. V relativně četných slovenských nálezech (odhlédneme tu od výše zmíněného telátka z Holíče) patří téměř všechny zoomorfní figurky stylu paňácovému (Pieta 2008). Jedinou výjimku tvoří volná postava psíka z Nitry (Pieta 2008, obr. 137: 8), která je sice kromobyčejně zdařilá, celkovým pojetím i formou stylizace ale němčickým postavičkám příbuzná není. S němčickou plastikou tak na Slovensku souvisí hlavně několik málo paňácovitých postaviček antropomorfních – totožně neohrabaných jako jejich němčičtí kolegové (Čižmář 2012, fig. 1: 3, 5; Hudáková – Repka 2021).

V Čechách byl dosud publikován jediný přesvědčivý zástupce němčického výtvarného stylu – figurka s plochou podstavou zobrazující sedící srnu z Michnovky ve východních Čechách (Kysela 2017, 167, fig. 5 nahoře). Situaci by však výrazně nezměnilo ani započtení nečetných figurek dosud nepublikovaných (Kysela v přípravě). Veškeré další nálezy z Čech tak spadají do stylu paňácového, a to přesvědčivě do oppidálního období. Nejzápadnější výskyt figurky němčicko-roseldorfsko-nowocerekowského zvířátkového stylu byl zaznamenán v dolnofranckém Ochsenfurtu-Hopferstadtu (Lkr. Würzburg; Patterson – Tower 1990, fig. 48:13). Analogické nálezy chybějí například na Manchingu, jakkoliv tam jsou doklady figurální plastiky v plastickém a disneyovském stylu zastoupeny (van Endert 1991, 52–53, Taf. 11, Nr. 239, 240).

Závěr: zlaté statéry, skleněné náramky a bronzové kachny?

Toto rozšíření figurální plastiky němčického typu si zaslouží srovnání s dalšími dvěma klíčovými projevy němčického fenoménu: mincovnictvím a skleněným šperkem. Mincovnictví se v oblasti tzv. koridoru Jantarové stezky etablovalo v průběhu fáze LT C1. Ačkoliv stavělo na jistých ranějších základech (mince typu Athéna Níké), plného rozkvětu dosáhlo právě ve vazbě na rozvoj centrálních sídlišť v Němčicích, Roseldorfu a Nowe Cerekwie. Pro naši problematiku není důležité pochopit vztah (podobný vztahu slepice a vejce) mezi aglomerovanými sídlišti řemeslného a obchodního charakteru na straně jedné a na straně druhé jednotným komplexním a robustním mincovním systémem spojujícím tato sídliště

v jediný hospodářský, kulturní a snad i politický celek. Podstatné pro nás je, že v období LT C1–C2 pozorujeme v oblasti mezi Slezskem a Dolním Rakouskem oběh totožných nominálů spadajících do totožného mincovního systému a vyvíjejících se zjevně podle totožného schématu (*Militký 2015*, 71–75; *Smělý 2017a*; *Militký 2018*, 284–290). V oblastech vně koridoru Jantarové stezky se tento vývoj odráží různorodě. V Čechách byl mincovní systém, a v některých případech i mincovní ikonografie, přebrány a napodobovány (nikdy kompletně, zřídka důsledně) v řadě místních ražeb, jejichž nahodilost a rozrůzněnost ostře kontrastuje s komplexností a důsledností mincovnictví moravsko-dolnorakouského (*Militký 2018*). Jižní Německo sleduje zřejmě s lehkým časovým odstupem vlastní vývoj s jen občasnými importy z mincovní oblasti moravsko-dolnorakousko-české (*Ziegaus 2015*; *Militký 2018*, 152–153). Podobně i oblasti Karpat a Karpatské kotliny s němečickým mincovnictvím nesouvisují.

Další kategorií artefaktů, která definuje němečicko-roseldorfskou kulturní transformaci, je skleněný šperk. Koncentrace specifických typů skleněného šperku – zejména náramků – ve středodunajské oblasti byla přímo dána do souvislosti nejen se zvládnutím jejich technologie a počátkem výroby, ale i s konstituováním místních identit v průběhu subfáze LT C1a. Až v následné fázi se vlna skleněného šperku šíří dále na západ, zejména do Bavorska. Čechy zůstávají oblastí marginální, ležící ve stínu obou sousedících kulturních celků (*Venclová – Militký 2014*; *Venclová 2015*).

Bronzové figurky němečického typu věrně replikují totožný vzorec. Nejedná se tedy o jev všeobecně středoevropský. Jejich masivní a uniformní rozšíření v koridoru Jantarové stezky nachází jen chabé a chaotické ozvuky v Čechách. Může, ale nemusí být jen shodou okolností, že jediný publikovaný kus (Michnovka) pochází z Čech východních. Právě ve východních Čechách a na východním okraji Čech středních se soustředí naprostá většina nálezů mincí importovaných z němečické Moravy (*Militký 2018*, 319–322, tab. 37). Naopak v Bavorsku a v Karpatské kotlině vládne zcela jiná tradice a němečická zvířátka sem zabloudí jen nahodile. Dalekosáhlé transformace po opuštění Němečic povedou pak i k redefinici figurativního umění, která se vydá jednou z cest v němečickém kulturním okruhu předznamenanou, ale zevrubně modifikovanou. Tato nová kapitola se bude odehrávat krom Starého Hradiska zejména v Čechách (i zde je pozoruhodná podobnost s vývojem mincovnictví: srov. např. *Militký 2015*).

Role mincovnictví a skleněného šperku v rámci němečického fenoménu jsou nabíledni a byly opakovaně předmětem diskuse. V případě prvním šlo přirozeně o prostředek směny, ale i o symbolické pojivo celého hospodářského systému (např. *Smělý 2017a*). V případě druhém je vedle osobní ozdoby a luxusního směnného artiklu třeba uvažovat i o ostentaci řemeslné zručnosti, hospodářské stability (dávající možnost řemeslné specializace) a diplomatických vazeb elit nezbytných k zajištění suroviny středomořského původu (*Venclová 2016*; *Rolland 2021*). Zároveň se snad skleněný šperk stal do jisté míry součástí místního kroje, a nabyl tudíž i jistou roli v definici identit (*Venclová – Militký 2014*; *Venclová 2016*, 118–120; *Rolland 2021*, 218–232). Význam bronzové figurální plastiky pro tento svět aglomerovaných sídlišť a mincovních systémů není zcela zřejmý. Tím, že představuje radikální stylový i ikonografický rozchod s předchozí tradicí, umožňuje figurální plastika němečického horizontu snad dokonce uvažovat o ideologických transformacích probíhajících v mladolátenské společnosti (*Kysela 2018*, 152; *Kysela v tisku*). Bylo by ale smělé – či spíše naivní – připisovat jí podobně bezprostředně určující a nezastupitelnou roli pro fungování společnosti jako mincím a skleněnému šperku, byť výhradně na úrovni symbolické.

Přesto je zjevné, že figurální plastika tento jev jakýmsi způsobem soustavně provázela, jak o tom svědčí desítky nalezených exemplářů, pokud jsme schopni soudit na základě stavu poznání – dokonce se vytratila ze scény se zánikem němčicko-roseldorfského hospodářského a kulturního okruhu.

Žádná z bezmála dvou set figurek němčicko-roseldorfského horizontu, které máme v současné době k dispozici, nám sice neposkytla informace o své původní funkci. Přesto jejich soubor vypovídá čím dál tím přesvědčivěji o tom, že ve světě točícím se kolem tří klíčových středodunajských aglomerací – Němčič nad Hanou, Roseldorfu a Nowe Cerekwie – byly jevem nejenom všudypřítomným, ale zřejmě i tento kulturní okruh materiálně a vizuálně spoludefinujícím, byť jen pasivním způsobem.

Tento text vznikl s podporou Evropského fondu pro regionální rozvoj „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“ No. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, programu Cooperatio, poskytovaného Univerzitou Karlovou, vědní oblast archeologie, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v rámci vědeckého projektu Centrální aglomerace Němčice nad Hanou, Interdisciplinární výzkum klíčové lokality doby laténské na Moravě (registrační č. GAČR 21-24234S).

Literatura

- Bedáň, L. 2021: Opasky z mladší doby železné ve střední Evropě. Brno: Masarykova univerzita. Nepublikovaná diplomová práce.
- Čambal, R. 2019: Osídlenie juhozápadného Slovenska v strednej a neskorjej dobe laténskej a problematika jeho záveru. In: B. Kovár – M. Ruttkay (eds.), Kolaps očami archeológie. Archaeologia Slovaca Monographiae, Communicationes XXII. Nitra: Archeologický ústav SAV, 115–135.
- Čambal, R. – Bazovský, I. 2022: Sídla elit v dobe laténskej na juhozápadnom Slovensku. In: V. Turčan et al., Germánske elity v dobe rímskej na Slovensku. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 58–95.
- Čižmář, M. 2002: Laténský depot ze Ptení. K poznání kontaktů našeho území s jihem. Památky archeologické 93, 194–225.
- Čižmář, M. 2012: Nálezy drobné lidské a zvířecí plastiky z Moravy. In: G. Březinová – V. Varsik (eds.), Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu. Nitra: Archeologický ústav SAV v Nitre, 145–173.
- Čižmář, I. – Danielisová, A. 2021: Central sites and the development of rural settlements from the Middle to Late La Tène period in Central Moravia. Památky archeologické 112, 197–236. <https://doi.org/10.35686/PA2021.4>
- Čižmářová, H. – Čižmářová, J. 2023: Němčice. Small finds from surface surveys in 2002–2012. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Dębiec, M. – Karwowski, M. 2014: Celtic Knotenringe from Staré Hradisko. In: J. Čižmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno: Moravské zemské muzeum, 667–680.
- Dębiec, M. – Karwowski, M. 2016: A typological study of the La Tène Knotenringe in the territory of the Boii. In: M. Karwowski – P. C. Ramsel (eds.), Boii – Taurisci. Proceedings of the International Seminar, Oberleis-Klement, June 14th–15th 2012. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 85. Wien: Verlag der ÖAW, 115–146.
- Dizdar, M. 2020: Ženska srednjolatska nošnja Skordiska – The Middle la Tène women costume of the Scordisci. Monografije Instituta za Arheologiju 12. Zagreb: Institut za arheologiju.
- van Endert, D. 1991: Die Bronzefunde aus dem Oppidum von Manching. Die Ausgrabungen in Manching 14. Stuttgart: Steiner.
- Gerlach, S. 1990: Eine späteltische Eberplastik aus Karlstadt am Main, Lkr. Main-Spessart, Unterfranken. Archäologisches Korrespondenzblatt 20, 427–437.

- Goláňová, P. – Komoróczy, B. – Kmošek, M. – Kolníková, E. – Vlach, M. – Zeliková, M. 2020:* New metal and glass finds from the Late Iron Age in South Moravia (CZ). The contribution of citizen science to knowledge of the La Tène settlement structure in the Břeclav Region. *Přehled výzkumů* 61 (2), 9–41. <https://dx.doi.org/10.47382/pv0612-05>
- Goláňová, P. – Kysela, J. 2019:* What can the dwarfs tell? On settlements and anthropomorphic statuary in La Tène Southern Moravia. In: N. Beljak Pažinová – D. Repka (eds.), *Sedem kruhov Josefa Bujnu. Studia Historica Nitriensia* 23, Supplementum 2. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 71–92.
- Hlava, M. 2015:* Laténský depot z Ptení (okr. Prostějov): nová fakta. *Památky archeologické* 106, 247–290.
- Hudáková, M. – Repka, D. 2021:* Kelt so zlatými očami. Unikátny nález bronzovej sošky z Jánoviec. *Pamiatky a múzeá* 2021, 2–5.
- Jandrasits, H. 2003:* Keltische Münzgewichte und Tierfiguren mit möglicher Gewichtsfunktion aus Österreich. *Römisches Österreich* 26, 75–84.
- Kysela, J. 2017:* Return of the lost swine and other stories. Incoherent contributions to late(r) La Tène figural art in Bohemia. In: J. Kysela – A. Danielisová – J. Militký (eds.), *Stories that made the Iron Age. Studies in Iron Age archaeology dedicated to Natalie Venclová*. Praha: Archeologický ústav AVČR – Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy, 163–179.
- Kysela, J. 2018:* Laténský umělecký styl. In: J. Militký – J. Kysela – M. Tisucká (eds.), *Keltové. Čechy v 8. až 1. století před Kristem*. Praha: Národní muzeum, 141–155.
- Kysela, J. v tisku:* Les vilains petits canards du Danube moyen. L'art laténien après la fin du Early. In: F. Olmer – R. Roue (eds.), *Expressions artistiques des sociétés des âges du Fer. Actes du 46e colloque de l'AFEAF, Aix-en-Provence 2022. Collection AFEAF 6*. Paris: AFEAF.
- Kysela, J. – Kmošek, M. – Smělý, T. 2021:* Kučerava Starohradišťanka. K umění a řemeslu na mladoláténské Moravě. *Přehled výzkumů* 62(1), 79–90. <https://doi.org/10.47382/pv0621-06>
- Mangel, T. – Jošková, T. 2019:* East Bohemian finds of belt segments with a central knob and side plates as evidence of interregional contacts during the La Tène period. In: N. Beljak Pažinová – D. Repka (eds.), *Sedem kruhov Josefa Bujnu. Studia Historica Nitriensia* 23, Supplementum 2. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 465–480.
- Megaw, J. V. S. 1970:* Cheshire Cat and Mickey Mouse. Analysis, interpretation and the art of the La Tène Iron Age. *Proceedings of the Prehistoric Society* 36, 261–279.
- Militký, J. 2015:* Die Boier und die Numismatik – Gegenwärtiger Stand der Forschung und die Möglichkeiten der Interpretation des Fundbestandes. In: M. Karwowski – V. Salač – S. Sievers (eds.), *Boier zwischen Realität und Fiktion. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 21. Bonn: Habelt, 77–109.
- Militký, J. 2018:* Keltské mincovnictví ve 3. a 2. století před Kristem v Čechách. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Nejedlá, A. 2014:* První nález časně laténského meče na Moravě. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno: Moravské zemské muzeum, 143–150.
- Patterson, D. – Tower, A. 1990:* Ochsenfurt-Hopferstadt. *Bayerische Vorgeschichtsblätter, Beiheft 3 – Fundchronik für das Jahr 1987*, 76.
- Piř, J. L. 1903:* Čechy na úsvitě dějin 2: Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. *Starožitnosti země České II*. Praha: J. L. Piř.
- Pieta, K. 2008:* Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. *Archaeologica Slovaca Monographiae* 11. Nitra: Archeologický ústav SAV.
- Rolland, J. 2021:* Le verre de l'Europe celtique. Approches archéométriques, technologiques et sociales d'un artisanat du prestige au second âge du Fer. Leiden: Sidestone.
- Rudnicki, M. 2014:* Nowa Cerekwia. The Middle La Tène centre of power north of the Carpathians. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno: Moravské zemské muzeum, 421–437.
- Smělý, T. 2017a:* One authority – one idea – one order. The monetary system of the Amber road as a testimony of Greek influence on social and economic activities of Central European Celts. *Studia hercynia* 21 (2), 40–80.
- Smělý, T. 2017b:* Numismatische Spur des bislang verkannten Siedlungszentrum in der Region von Břeclav, Südmähren. In: J. Kysela – A. Danielisová – J. Militký (eds.), *Stories that Made the Iron Age. Studies in Iron Age Archaeology dedicated to Natalie Venclová*. Praha: Archeologický ústav AV ČR – Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy, 505–521.

- Trebsche, P. 2010:* Auswertung der latènezeitlichen Befunde und Funde von Michelstetten. In: E. Lauer-
mann (ed.), Die Latènezeitliche Siedlung von Michelstetten. Die Ausgrabungen des Niederösterreich-
ischen Museums für Urgeschichte in den Jahren 1994–1999. Archäologische Forschungen in Nie-
derösterreich 7. St. Pölten: NÖ Institut für Landeskunde, 15–155.
- Uhlmayer, C. 2014:* Ornitomorphe Bronzefigurchen in der Latènezeit – Ansätze zur wissenschaftlichen Inter-
pretation eines mitteleuropäischen Phänomens. Nepublikovaná diplomová práce, Universität Wien.
Wien.
- Venclová, N. 2015:* Bohemia and markers of La Tène communities in the Middle Danube region. In: M. Kar-
wowski – V. Salač – S. Sievers (eds.), Boier zwischen Realität und Fiktion. Kolloquien zur Vor- und Früh-
geschichte 21. Bonn: Habelt, 159–167.
- Venclová, N. 2016:* Němčice and Staré Hradisko. Iron Age glass and glass-working in Central Europe. Praha:
Archeologický ústav AV ČR.
- Venclová, N. – Militký, J. 2014:* Glass-making, coinage and local identities in the Middle Danube region in
the third and second centuries B.C. In: S. Hornung (ed.), Produktion – Distribution – Ökonomie. Sied-
lungs- und Wirtschaftsmuster der Latènezeit. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäo-
logie 258. Bonn: Habelt, 387–406.
- Waldhauser, J. 2001:* Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri.
- Ziegau, B. 2015:* „Boische“ Münzen in Süddeutschland – Fremde Prägungen mit überregionaler Gültigkeit?
In: M. Karwowski – V. Salač – S. Sievers (eds.), Boier zwischen Realität und Fiktion. Kolloquien zur
Vor- und Frühgeschichte 21. Bonn: Habelt, 355–373.

There is no Němčice without ducks: An assemblage of small Recent La Tène bronze figurines from the Middle Danube region

Introduction

In 2021, the Moravian Museum purchased a set of small bronze figurines dated to the Recent La Tène period,⁵ mostly from the central settlement of Němčice nad Hanou. The assemblage was registered under ACNR Pa28/2021, inv. No. 170.817 – 170.868. The vendor (Filip Novák from Hluk, Uherské Hradiště distr.) claimed to have purchased these objects from other collectors and insisted on the authenticity of their provenance.

The assemblage (*Fig. 1–3*) consists of 52 bronze objects and – apart from several clothing accessories – includes three human/animal masks, nine zoomorphic and 41 ornithomorphic figures. The objects were discovered at various sites in Moravia and Lower Austria, with 45 pieces coming from Němčice.

A fragmentary figure of a horse rider from Lukov (no. 5) probably dates to the Early Iron Age. A ram from Horákov (no. 4) and a bird from Provodov (no. 6) differ from the rest of the assemblage in their style and the presence of a suspension hole/loop. Bird figures from Břeclav (no. 2) and Roseldorf (no. 52) are stylistically and typologically consistent with the Němčice assemblage. The remaining 38 figurines come from Němčice nad Hanou. While a few of them are in full round (nos 15, 18, 21, 24), the vast majority represent the common local type with a flat base. A fox head (no. 21) is made of a modern alloy and thus excluded from further consideration.

⁵ The term ‘Recent La Tène period’ (corresponding to German ‘Junglatènezeit’), no matter how unorthodox, is used to describe the period between the end of flat graves and the abandonment of Czech oppida. Since it covers stages LT C1/C2–D, the traditional brooch-based terminology is not applicable. The ‘Middle LT period’ is usually associated with the later stage of flat graves, while the ‘Late LT’ begins only at the very end of the 2nd century BC, after the demise of Němčice and Nowa Cerekwia and the collapse of their economic model.

The collection is compared with a previously published assemblage of figurines from Němčice (Čizmář 2012).

Metric parameters

The presented assemblage clearly differs from that published previously (Fig. 4): the latter showed higher values in all respects, contained a greater number of large pieces, a greater average length and weight (21 vs. 17.4 mm; 4.7 vs. 3.9 g), and higher median values (20 vs. 16 mm; 3.85 vs. 2.27 g). The reason for this difference is probably the excavation (looting) history of Němčice: the heaviest objects were found in the early phases of metal detecting.

In his past study of two dozen figurines from Lower Austria, Jandrasits (2003) argued that these artefacts correspond in weight to various denominations of Celtic coinage and are thus coin weights. However, not knowing the exact date of these figurines, he operated with analogies from across the Celtic coinage and worked with a generous notional stater standard range of nearly 2.5 g. In the rather short Němčice-Roseldorf period, the notional stater standard range we can take into account is half a gram at the most. If we plot the weights of the figurines from Němčice against the weight ranges of the denominations minted there, we can clearly see that the weight of the figurines is not standardised in any way (Fig. 7).

Typology and style

From the typological point of view, the assemblage corresponds to other Němčice figurines. The stylistic criterion is more important. Two stylistic groups of Late Iron Age small-scale sculpture have recently been defined, differing in the principle of figure construction (Kysela forthcoming): the *groupe stylistique des bestioles* assembled figures from simplified stereometric shapes, giving them a solid geometric structure. In contrast, the *groupe stylistique des bonhommes* is characterised by its construction by reducing and transforming the whole without the mental process of breaking the image down into its components. The former is best represented by bird figures from Němčice, while the latter is more typical though not exclusive of the oppidum phase.

All ornithomorphic figures, masks, and the two dog figures from the new set can be assigned to the stylistic group of *bestioles*. The horse and boar figures, on the other hand, belong to the *bonhommes* group.

Central European context of the Němčice figurines

A total of 104 ornitho- and zoomorphic figurines are known to this day from Němčice. Finds of Němčice-style ornitho- and zoomorphic figurines (Fig. 8) come from all the small-scale settlements in the hinterland of Němčice (Klenovice na Hané, Polkovice, Biskupice, Hulín). Another significant concentration can be observed in southern Moravia (Břeclav, Čejč, Mistřín, Pohofelice), an area in which another possible central site has been postulated (Smělý 2017b). A figure of a seated calf comes from Holíč, Skalica district, Slovakia (unpublished, its mention was kindly permitted by R. Čambal, SNM). In Lower Austria, figurines corresponding to those from Němčice come from Roseldorf (12 pieces), Etzesdorf (14 pieces), and one each from Stripfing and Michelstetten (Jandrasits 2003; Uhlmayer 2014; Trebsche 2010). Ten ornithomorphic figurines with flat bases, two masks, and three zoomorphic figurines in full round have been published from Nowa Cerekwia (Rudnicki 2014). Almost all these figures can be classified in the *bestioles* stylistic group.

Outside the Amber Route corridor, the occurrence of figurines corresponding to the Němčice finds is much lower. Almost all the relatively numerous Slovak zoomorphic figurines (Pieta 2008) belong to the *bonhommes* style. The only exception is a figure of a dog in full round from Nitra (Pieta 2008, fig. 137:8), the stylisation of which is perfectly mastered but not related to the Němčice style. In Bohemia, only one representative of the Němčice *bestioles* style has been published – a figure of a seated deer from Michnovka (Kysela 2017). The westernmost occurrence of a figurine of the Němčice-Roseldorf-Nowa Cerekwia animal style comes from Ochsenfurt-Hopferstadt (Lkr. Würz-

burg; *Patterson – Tower 1990*). Analogous finds are lacking e.g. at Manching, although there are examples of figurative sculpture in the plastic and Disney style (*van Endert 1991*, nos 239, 240).

Gold staters, glass bracelets, and bronze ducks?

The distribution of small-scale statuary of the Němčice type merits comparison with two other key manifestations of the Němčice phenomenon: coinage and glass ornaments.

‘Amber Route corridor coinage’ is inextricably linked with the flourishing period of the central settlements at Němčice and Roseldorf in LT C1–C2 manifesting itself in the circulation of identical denominations belonging to an identical coinage system and following an identical development (*Militký 2015; 2018; Smělý 2017a*). In Bohemia, this coinage system was imitated (never completely, rarely consistently) in a number of local mints (*Militký 2018*). Southern Germany followed its own development with only occasional imports from the ‘Boii’ coinage area (*Militký 2018*, 152–153). Neither the Carpathian Basin nor the Carpathian Mountain range is in any way related to Němčice coinage.

The concentration of specific types of glass jewellery in the Middle Danube region has been linked not only to the mastery of their technology and the beginning of their production, but also to the constitution of local identities during LT C1a. Only in the subsequent phase did the wave of glass jewellery spread further west (*Venclová – Militký 2014; Venclová 2015*).

The Němčice-type bronze figures replicate these patterns: their massive and uniform distribution in the corridor of the Amber Route finds only chaotic echoes in Bohemia, while in Bavaria and the Carpathian Basin a completely different tradition prevailed and the Němčice-type animals rarely ever wandered into these regions.

The roles of coinage and glass jewellery within the Němčice phenomenon are clear. Coinage was naturally a means of exchange, but also a symbolic bond of the entire economic system. In the case of glass ornament, it is necessary to consider, in addition to personal adornment, the ostentation of craftsman skills, of economic stability, and of diplomatic ties necessary to provide the raw material (*Venclová 2016; Rolland 2021*). At the same time, glass jewellery may have had a certain identity role (*Venclová – Militký 2014; Venclová 2016; Rolland 2021*). The relevance of bronze zoomorphic figurines to this world of agglomerated settlements and coinage systems is not entirely clear. It would be naïve to attribute to it a similarly immediate and constitutive role for the functioning of society as to coins and glass jewellery. Nevertheless, it is clear that the specific type and style of figurines consistently accompanied this phenomenon and apparently even disappeared with the demise of the Němčice-Roseldorf economic and cultural realm. None of the more than 174 figurines currently known to us has provided a clue as to its original function, yet their assemblage clearly reveals that in the world revolving around Němčice nad Hanou, Roseldorf, and Nowa Cerekwia they were not only ubiquitous but also in some – if only passive – way co-defined its material and visual culture.